

OD ISTOG AUTORA

KAKO SMO PROPEVALI
PISMA IZ TAJNOG GRADA
BEZVERJE

IVAN IVAČKOVIĆ

između
krajnosti

■ Laguna ■

Copyright © 2019 Ivan Ivačković
Copyright © ovog izdanja 2019, LAGUNA

Fotografija na prednjoj korici
Dražen Kalenić

Fotografije na zadnjoj korici
Kamenko Pajić (Džoni Štulić)
Zoran Ivanović (Azra)

Autori i izvori fotografija koje otvaraju poglavlja
Dragan Šalović (Uvod: Fleš)

Džuboks (Novi talas i Azrini počeci: Našao sam dobar bend)

Kamenko Pajić (Azra: Albumi, Džoni Štulić:

Solo albumi, Kada loša mjuza svira, Završni račun:

Moj osjećaj je beskrajna samoća)

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za Nadu Čelebić

SADRŽAJ

UVOD: FLEŠ	13
NOVI TALAS I AZRINI POČECI: NAŠAO SAM DOBAR BEND	27
AZRA: ALBUMI	57
AZRA	59
SUNČANA STRANA ULICE	75
RAVNO DO DNA	95
FILIGRANSKI PLOČNICI	112
SINGL PLOČE 1979–1982	134
KAD FAZANI LETE	142
KRIVO SRASTANJE	156
IT AIN'T LIKE IN THE MOVIES AT ALL	172

KAO I JUČER (SINGLE PLOČE 1983–86)*	193
IZMEĐU KRAJNOSTI	197
ZADOVOLJŠTINA	208
DŽONI ŠTULIĆ: SOLO ALBUMI	221
BALKANSKA RAPSODIJA	223
BALEGARI NE VJERUJU SREĆI	231
KADA LOŠA MJUZA SVIRA	239
SEVDAH ZA PAULU HORVAT; ANALI; BLASÉ	241
ZAVRŠNI RAČUN: MOJ OSJEĆAJ JE BESKRAJNA SAMOĆA	265
BIBLIOGRAFIJA	281
ZAHVALNOST	285
O AUTORU	289

* Pažljiviji čitalac primetio je da u naslovu prve Azrine kompilacije piše *singl*, dok ovde stoji *single*. Zagrebački Jugoton, izdavač oba ova, kao i gotovo svih drugih Azrinih albuma, osamdesetih godina je bio neodlučan hoće li tu reč pisati na engleskom ili tadašnjem srpskohrvatskom. Na prvoj Jugotonovoj zbirci Azrinih singlova, onoj koja je pokrivala period od 1979. do 1982, nalaze se još neke sitne neujednačenosti u odnosu na same singlove. Tamo je naslov pesme „Đoni [hrvatska varijanta] budi dobar“ prekršten u „Džoni...“ (srpska). Takođe, „Suzy F.“ je postala „Suzi“ (što joj se doduše desilo već na albumu *Sunčana strana ulice*).

Kad smo kod kompilacija, zgodno je odmah reći kako je produkcijska

kuća Komuna sredinom devedesetih u Beogradu počela da objavljuje seriju diskova Azre i Džonija Štulića. Na jednom, pod nazivom *Reket roll iz šume Striborove*, sabrala je četrnaest pesama koje su se prvi put našle na albumu *Ravno do dna* iz 1982. Disk *Reket roll...* u ovoj knjizi nije obrađen, pošto se dakle na njemu ne nalazi nijedna nova pesma niti nova verzija neke stare. Iz istog razloga nisu obrađivane klasične *greatest hits* kompilacije ili druge kolekcije. Dva Jugotonova albuma na kojima su sabrani Azrini singlovi u tom pogledu su jedini izuzeci. Oni su izašli dok je Azra bila aktivna i ni na jednom ozbiljnijem popisu njenih albuma ne mogu biti zaobiđeni.

S druge strane, u knjigu nije uvršćen Štulićev dvostruki disk *Uživo: Banjaluka, Mostar 1990*, pošto ne pripada zvaničnoj diskografiji. To je bio tek mali bonus koji se dobijao uz kupovinu kompleta Štulićevih knjiga, objavljenih 2010. u Beogradu (mada je kasnije prodavan i samostalno). Najzad, treba li uopšte da kažem, nisam uzeo u obzir Džonijeve „albume“ koji su na veb-sajtu YouTube počeli da se pojavljuju u novom milenijumu. Najvećim delom ti snimci su čak i u tehničkom smislu – o kreativnom da i ne govorimo – previše slabi da bi bili smatrani profesionalnima.

U knjizi je reč isključivo o originalnim vinilnim izdanjima sve do poglavlja *Kada loša mjuza svira*. Izdanja obrađena u tom poglavlju objavljena su devedesetih samo kao kompakt-diskovi. Tokom te i inače sumorne decenije, vinilne ploče doživele su potpunu propast. Na tržište su počele da se vraćaju posle 2000. godine, ali ne kao redovna, nego kao skupocena roba, namenjena sladokuscima. (I. I.)

„Uspomena daleka i nestvarna“

Danilo Kiš, *Mehanički lavovi*

Sin sam ove Jugoslavije od glave do pete.

Džoni Štulić, *Intervju*, decembar 1981.

uvod:
fleš

Želja da napišem knjigu o Džoniju Štuliću i Azri rođena je istog dana kad i Štulić: 11. aprila. Dan je bio ponedjeljak, godina 2016, a Facebook pun rođendanskih čestitki bivšem Azrinom šefu. Prvi post koji sam video bio je najkraći i najuzdržaniji. Ipak, na mene je ostavio naročit utisak. Pisalo je samo 63. *rođendan*, a ispod toga nalazila se crno-bela fotografija Džonija s početka osamdesetih. Bila je to slika kratko ošišanog i neobrijanog čoveka, mršavog, skoro ispošćenog. Čoveka proglašavanog „generacijskim predvodnikom“ i „političkim kaskaderom“ koji u svojim pesmama na sav glas saopštava stvari koje drugi obično izgovaraju šapatom.

Štulić se kolebao, nesiguran da li mu takva reputacija pristaje. „Ja ne igram ulogu vođe, ne želim biti Valensa“, govorio je 1981. Ali već sledeće godine proglasio se revolucionarom. Odmah posle toga otići će mnogo dalje i postati uveren da je mesija i spasitelj. Sa mišlju da će ga svet dočekati raširenih ruku, sredinom osamdesetih

napustiće domovinu. Najzad, u suton te decenije ogradiće se od revolucionarne prošlosti: „Nikad nisam bio na barikadama. To je fama.“

Nešto drugo je sigurno: u svojim najboljim danima obraćao se ljudima koji su bili frustrirani tromošću i tupošću društva, uglavnom marginalcima kakav je i sam bio pre slave i novca. Godinama se od njih razlikovao jedino po sposobnosti da ono što su zajedno osećali uobličili u pesme duboke snage i bogate simbolike. Tokom većeg dela sedamdesetih oblačio je te pesme u narodnu nošnju. Krajem dekade, preko toga im je navukao pankerske jakne i prikačio novotalasne bedževe. Začudo, u takvim jaknama i sa narodnom nošnjom koja je provirivala na raznim mestima, delovale su sjajno. Džoni Štulić je istovremeno ugodio i balkanskim genima i želji moderne mlade generacije da Jugoslavija i njena muzika stanu rame uz rame sa nesuđenim proleterskim zemljama Amerikom i Engleskom.

Gledao sam čas u Džonijevu fotografiju sa Facebooka, čas u taj broj i reč iznad nje. Pomislio sam kako je teško poverovati da Džoni ima šezdeset tri godine. U svesti moje generacije, koja je Azru načinila popularnom i uticajnom grupom, on je ostao dvadesetsedmogodišnjak koji nas očarava „Jablanom“ ili „Gracijom“. Na neki način, tom pobunjeniku koji umesto puške drži gitaru – tako smo ga tada doživljavali, i tako je on o sebi pričao – nije se ni desilo da ostari. Umesto toga, iznutra se promenio do neprepoznatljivosti. U idiličnom holandskom gradiću Houtenu, u kojem se krajem osamdesetih skućio sa suprugom Džozefinom Frudmajer, vodi uredan život, onakav

kakav je kao mlad prezirao. Njegovo vatreno srce borca postalo je daleko srce stranca. Nekadašnji pesnik, u isti mah odvažan i umiljat, pesnik u kojem su bili pomešani revolucionarni i ljubavni žar, pretvorio se u oronulog despota, mrzovoljnog i svadljivog. Još ranije, od blagog i naglašeno pristojnog momka, suviše finog da bez tuđe pomoći napiše *Fa fa la si mi ti*, postao je autor prostačkih stihova među kojima *Kaja volim te / Dolje gaće, molim te* nije najgori. Godine 1980. uveravao nas je: „Ne volim psovke“, a 2017, u zamornoj telefonskoj tiradi za sarajevski list i portal *Dnevni avaz*, nije prestajao da poručuje kako ga „zabole ku..ina“.

Mitomanija koja je za poslednjih dvadesetak godina stigla do ogromnih i istovremeno komičnih razmera prikazuje ga kao božanstvo. Na internetu sam video da postoji publikacija koja se doslovce zove *Džoni: čovjek ili Bog*. S druge strane, sâmo „božanstvo“ pokazuje se kao prosto, osorno i dezorijentisano. Ta *gomila nesklada* između onoga što Štulić jeste i onoga što mnogi misle da jeste spada među najveće podsticaje koje sam imao za upuštanje u ovaj, moram reći, težak i komplikovan posao. Potreba da se uklone štetne naslage dugotrajnih i upornih mistifikovanja Džonija Štulića, kako bi se ispod tih naslaga ponovo pojavilo njegovo ljudsko lice, postala je jednako velika kao i količina izmišljotina i preterivanja u vezi s njim. Zato sam gledao – kao što i inače gledam – da moja priča u svakom trenutku bude poštena. Ona nije nacifrana. Nije išla na šminkanje, farbanje i depilaciju pre nego što je izašla pred čitaoca. Ko želi da čita bajke i sklon je ulepšavanjima i mitovima, neka ne gubi vreme s njom. Ko nije shvatio najvažniju poruku Džonija Štulića

s početka osamdesetih – da treba misliti svojom rođenom glavom – i ko hoće da igra oko njegovog totema, neka odmah prekine čitanje. Neka knjigu pokloni nekome kome će biti korisnija. Ona nije za povodljive i sklone idolatriji, protiv koje se Štulić prvi borio u svojim najboljim danima. Namenjena je onima koji žele da steknu ozbiljnu sliku o njegovim tragovima u muzici, samim tim i o velikom parčetu njegovog sveta. Taj svet je divan i težak, ushićujući i taman, poučan i iritantan. To je kaleidoskop koji je potrebno dugo drmusati pre nego što se bar deo kvadratića složi u smislenu celinu.

Kredit i pravo na pokušaj da se o Džoniju Štuliću i onome što je uradio napravi realna, verna slika nisam tražio u svojoj profesionalnoj biografiji. To pravo pronašao sam, brzo i lako, u činjenici da pripadam generaciji bez koje on nikada ne bi stekao ime, slavu i novac. Reč je o generaciji koja mu se na prelasku sedamdesetih u osamdesete predala bez ostatka i kasnije veoma teško podnela njegovo napuštanje zajedničke zemlje. Ali u tim uspomenu odavno nema ljutnje, gorčine ili razočaranosti. Otud toga nema ni u mom pisanju o Džoniju. Ako se nekome ipak učini da vidi nešto slično, treba da zna da je, naprotiv, reč o težnji za realnošću i istinom, ma kako neprijatna ponekad bila. Uostalom, previše nas je nevolja u međuvremenu snašlo da bismo još kukali nad Džonijevim odlaskom od nas i od samog sebe. Ne bi nam tako nešto ni priličilo, matori smo ljudi. Rastanak sa njim oplakali smo odavno, na vreme, u godinama u kojima to nije nepristojno i u kojima su nam se valjda mogli oprostiti mladalačka lakomislenost i neznanje zbog kojeg smo smatrali da se autori uvek ponašaju u skladu

sa svojim najčestitijim pesmama. Na kraju svako ide za svojom sudbinom. S vremenom smo naučili da zbog toga ne žalimo ni druge ni sebe.

Odlaskom iz Jugoslavije, Branimir Štulić je pokušao da pobjegne od nekih strahova. Govorio je kako je morao da ode da ga, poput svakog drugog revolucionara, ne bi ubili. Pozivao se na primere Boba Marlija, Če Gevare i Džima Morisona („klasično ubistvo“). Na pitanja da li je bilo konkretnih pretnji, odgovarao je: „Šta ima tko da prijeti, pogledaj sam: sva prva liga je pobijena vani.“ To je očigledno izgovarao čovek koji, osim što oseća istinski strah i istinsku aroganciju, žudi za oreolom progonjene žrtve. Nije prijatno biti meta, ali ume da godi kad počnu da padaju krupne reči, pa vas proglaše simbolom slobode stvaralaštva, autonomije umetnosti i sve u tom stilu. Bilo kako bilo, još početkom osamdesetih iz Džonijevih intervjua lepo se videlo da on podjednako priželjkuje hapšenje i plaši ga se.

Preteraće onaj ko kaže da za bojazan nije bilo nikakvih razloga. U vreme u kojem se Džoni pojavio i bio u punoj snazi, u Jugoslaviji je i te kako moglo da se strada zbog kritikovanja društva i sistema. Na tu neveselu činjenicu još ću se vratiti. Sad mi se čini pogodnim da nakratko pomenem slučaj slikara Radivoja Berbakova. On je 1980. bio osuđen na dve godine zatvora zato što je u rodnoj Kikindi „govorom, zlonamerno i neistinito, prikazivao društveno-političke prilike u zemlji“. Berbakov čak nije bio ni naročito oštar. Pričao je kako mladi ne mogu da dobiju posao pa odlaze u inostranstvo, kako se u zemlji podstiče nerad umesto rada i slično. Na dušu mu se stavljalo i što

je previše hvalio rusku književnost. Bilo je to, podsećam, 1980, a ne 1948. Zbog takvih priča osuđen je na dve i po godine robije i mučen u zatvoru, a njegove slike spaljivane su na kikindskoj deponiji.

Štulićeve pesme, štampane i umnožavane na deseti-nama hiljada albuma, svakako su bile ubojitije od Berbakovljevih reči izgovaranih u privatnim krugovima. Pa ipak, Štulića niko u vlasti nije označio kao opasnog. Ni njega niti bilo koga iz sveta rokenrola. Stipe Šušvar, u prvoj polovini osamdesetih glavni hrvatski presuditelj u ideološkim pitanjima, naručio je da se napravi analiza rada i javnih govora „kulturnih stvaralaca“ čije su poruke „politički neprihvatljive“. Posao su obavile nadležne službe Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske. Taj šapirografisani tekst iz 1984, poznat pod nazivom *Bijela knjiga*, u javnom mnjenju doživljen je kao spisak „nepodobnih“ i nedopustiva cenzorska aktivnost SK, jedine partije u Jugoslaviji. U *Bijeloj knjizi* rok muzika nije bila pomenuta nijednom rečju. Vlast je još šezdesetih odabrala drugačiju taktiku prema rokenrolu. I o tome ću uskoro kazati nešto više.

Štulić je dakle, plašeći se „mračnih sila“ i brinući za svoju sudbinu, jako preuveličavao stvari. Ispostavilo se da mu je baš odatle pretila jedina prava opasnost – paranoja. Doduše, osim što je u ozbiljnoj meri uticala na njegovu odluku da ode iz Jugoslavije, ona mu je bila izvor inspiracije i podsticala ga na rad. Ali je razumljivo što je pokušao da je se otrese ili da je bar ublaži. U svakom slučaju, napustio je tlo koje ga je nadahnjivalo. „Sin sam ove Jugoslavije od glave do pete“, objavljivao je u osvit osamdesetih. Verovatno je tada zaista i bio takav. Utoliko je veća šteta što nije našao snage da ostane. Time je razočarao mnoge

koji su ga podržavali. Beogradski rok kritičar Dragan Kremer, jedan od najboljih i najpopularnijih u Jugoslaviji, bio je veliki Azrin zaštitnik sve do albuma *Kad fazani lete*. Posle Džonijevog odlaska pisao je ovako: „Udaljio se u udobnu zavetrinu, gde njegova ubeđenja ništa ne mogu da promene i ne nose ni ozbiljnu odgovornost ili posledice. Na tu rupu iscurio je značaj ključnih Azrinih pesama.“

Generacija koja je u Džoniju videla svog glasnogovornika osećala se nasamarenom. Tim pre što je otišao upravo onda kada su počinjala ozbiljno da se lome koplja između onih koji su želeli kulturnu, društvenu i političku emancipaciju Jugoslavije i onih koji su se spremali da je odvedu u ambis. Smatran „prorokom“ i „vizionarom“, uvek spreman da predvidi nesreću, Štulić je zaključio kako je jugoslovenski avion uperio nos ka zemlji i kako će se srušiti. Međutim, to ga više nije nagonilo ni na kakvu akciju. Smatrao je da u svojim pesmama već predugo zvonu na uzbunu. Pritisnuo je dugme za izbacivanje sedišta i iskočio. Postupio je kao što će kasnije učiniti i mnogi drugi, ali njemu je zamerano zbog nedoslednosti. Jer, ispod stihova *Ako želiš da mijenjaš ljude / Ne odmeći se* stoji njegov potpis.

Kako su godine prolazile, sve više – i sve patetičnije – govorilo se da je Džoni bio „izdat“. S druge strane, njegov manjak odgovornosti prilikom napuštanja poprišta u čijem stvaranju je svojski učestvovao odavno se ne pominje. I inače će mu mnogi svaku grešku i glupost oprostiti. On se međutim nikada neće tako poneti ni prema kome. Naprotiv, obrušavaće se i na ljude koji to ničim nisu zaslužili.